TEIA ENE

TERORISM ȘI AUTORITARISM

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

O PERSPECTIVĂ CULTURALĂ ASUPRA RADICALIZĂRII

Teia Ene

TERORISM și AUTORITARISM

O perspectivă culturală asupra radicalizării

Teia Ene

TERORISM și AUTORITARISM

O perspectivă culturală asupra radicalizării

Presa Universitară Clujeană
2024

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Viorel Cernica

Conf. univ. dr. Emanuel Socaciu

ISBN 978-606-37-2164-9

© 2024 Autoarea volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autoarei, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. B.P. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
editura.ubbcluj.ro | libraria.ubbcluj.ro

Dedic acest volum mentorilor mei
de viață și conduită profesională,

BOGDAN ENE și EMI SOCACIU,

care au cultivat o atmosferă de decență
și umanism firesc în domeniul medical,
respectiv în mediul academic,
în cei cincizeci de ani
care le-au fost îngăduiți printre noi.

Le purtăm exemplul
ca pe o datorie de onoare.

„Abordarea temei din lucrarea de față, în esență transdisciplinară, se află într-o zonă de intersecție a filosofiei culturii, culturologiei, eticii aplicate, hermeneuticii prejudecăților, teoriei critice a ideologiilor. Apreciez coerența discursului, formularea clară a ipotezelor de lucru (în fiecare subcapitol al lucrării), a mizelor întregului demers și maniera propriu-zis conceptual-filosofică de verificare a ideilor principale propuse, de întemeiere a lor, precum și a celor derivate din acestea. Structura lucrării este stabilită în funcție de laturile fenomenului terorismului contemporan: formal-conceptuală, istorică, morală, religioasă, culturală (în genere), politică, dependentă de relațiile internaționale, comunicațională, ideologică, economică. Doctoranda are grijă, pe de o parte, să cuprindă într-o rețea de concepte semnificative problemele desprinse din temă, din unghiurile tocmai enumerate, iar pe de alta, să facă aplicațiile corespunzătoare, să identifice contexte din lumea contemporană revelatoare pentru ideile propuse."

Prof. univ. Viorel Cernica,
Facultatea de Filosofie a Universității București.

* * *

„Poate cea mai provocatoare și mai incitantă intelectual este partea a cincea a lucrării, în care doctoranda analizează modalitățile în care terorismul poate, practic, să crească și să se dezvolte pe orice structură socială și se poate adapta astfel încât să întrebuințeze orice mijloace pe care o structură socială le pune la dispoziție. Două aspecte par de importanță maximă aici. Mai întâi, un „văl al ignoranței" care obturează accesul la informații, generând situații în care organizații teroriste sunt susținute, practic, fără ca susținătorii să știe, de fapt, încotro se îndreaptă resursele pe care le pun la dispoziție. În al doilea rând, și ca implicație directă a primului aspect menționat, este vorba despre responsabilitatea socială corporativă – ca un caz particular de folosire, de către organizațiile teroriste a resurselor specifice lumii capitaliste. Este de apreciat faptul că autoarea propune și o strategie menită să reducă, generic vorbind, amenințarea teroristă, ceea ce întărește aplicabilitatea lucrării de filosofie."

Conf. univ. dr. Ștefan-Dominic Georgescu,
Academia de Studii Economice, București.

* * *

„Lucrarea științifică este elaborată într-o manieră elevată, documentată, coerentă, bine structurată și argumentată, ceea ce constituie dovezi ale seriozității și rigorii cu care autoarea a abordat o temă de importanță științifică și socială majoră, aducând astfel o contribuție notabilă la îmbogățirea literaturii de specialitate din acest domeniu."

Prof. univ. dr. Sergiu Bălan, C.S. gr. II.

Mulțumiri

Aș vrea să îi mulțumesc în primul rând familiei, începând cu mama, Elena Ene, modelul meu de gândire aprofundată, surorii Iza Lehmann, dar și dragului meu soț Thomas Kaffenberger, pentru credința lui în valoarea nesperată a cercetărilor academice. În al doilea rând, le mulțumesc din suflet prietenilor mei Sorina Olteanu, pentru contribuția ei minuțioasă la editare, și Victor Bădilă, pentru ochii lui de șoim. Regretatului meu tată, Bogdan Ene, care știa mereu să pună întrebări mai bune decât orice răspunsuri, îi mulțumesc pentru tot. Mi-aș dori să fi putut dezbate împreună problematicile de mai jos, probabil ar fi ieșit o lucrare cu mult mai complexă. Pe de altă parte, e posibil ca atunci să nu o fi terminat niciodată, așa că pentru sănătatea mea (și a celor dragi), poate e mai bine așa.

Îi mulțumesc și lui Emi Socaciu de la Centrul de Cercetare în Etică Aplicată, care m-a motivat și încurajat cu alternanța perfectă de fermitate și blândețe pe tot parcursul ultimilor zece ani de studiu în domeniu. O contribuție neprețuită în aprofundarea cercetării au avut-o și coordonatorul lucrării, domnul profesor Viorel Cernica de la Facultatea de Filosofie a Universității București, căruia îi mulțumesc pentru încrederea și bunăvoința pe care mi-a acordat-o, precum și profesorii Ștefan-Dominic Georgescu și Sergiu Bălan, cărora le mulțumesc pentru sfaturile lor deosebit de utile.

De asemenea, le mulțumesc Fatimei Sarwari, Rashei Rimon Al Murarkar, lui Oren David și lui Ahmad Al-Rashid, pentru că mi-au oferit perspectivele lor sincere și grăitoare de persoane care au înfruntat terorismul și au învățat să îl vadă cu ochi limpezi, dezarmându-l. „Era doar un zâmbet, nimic mai mult,

nu repara nimic... Dar îl primesc din tot sufletul pentru că atunci cînd vine, primăvara topește zăpada fulg cu fulg, și poate acum am fost martorul primului fulg topit."[1]

În final, le mulțumesc lui Elian Tololoancă și Dianei Filimon că au împărtășit cu mine din secretele meseriilor lor în care combat radicalizarea minții și a sufletului. Fac o treabă excelentă.

Sunt tentată să continui mulțumirile, însă ar fi o listă nesfârșită și probabil oricum neexhaustivă, așa că mă voi opri aici. Dar nu înainte de a vă mulțumi și dumneavoastră, dragă cititoare/drag cititor, pentru că vă interesează tema acestei lucrări științifice. Mi-aș fi dorit să nu fie necesară.

---

[1] HOSSEINI, Khaled.„Vînătorul de zmeie", *apud*. GAVRILĂ, Carmen.„Afganistan – în drum spre stadion pentru execuție", *Dilema Veche*, 13 August 2021. dilemaveche.ro/sectiune/la-fata-timpului/articol/afganistan-in-drum-spre-stadion-pentru-executie.

Cuprins

Cuvânt-înainte 15

SECȚIUNEA I. Dimensiunea istorică 21

Formele terorismului și încadrarea lui în contextul contemporan 23

1. Tradiția autoritară și teroarea ca instrument de control 24
   1.1. Radicalism și terorism de stat *26*
   1.2. Curente ale terorismului european *30*
2. Definiții moderne. Ce înțelegem prin terorism 33
   2.1. Relativism semantic în contextul terorismului *39*
   2.2. Relativism cultural în înțelegerea radicalizării *42*

SECȚIUNEA II. Dimensiunea morală 51

Moralitatea terorii. Factori favorizanți intrinseci și extrinseci 53

3. Repere hermeneutice. Victime, agresori și justificări 54
   3.1. Combatanți sau necombatanți *54*
   3.2. Care sunt răspunsurile moral admisibile la terorism? *57*
4. Repere moral-politice. Autoritate și conformism 61
   4.1. Valoarea politică și puterea; valoarea morală și iubirea *63*
   4.2. Libertatea de acțiune și dilema macazului de tren *65*
   4.3. Teoria jocurilor și terorismul *69*
   4.4. Negocierea cu teroriștii *72*

4.5. Etica războiului, absolutism și utilitarism în raport cu victimele conflictelor *76*

5. Repere psihologice și fiziologice. Busola moralității în neurologie 82

5.1. Tipuri psihologice de terorism *83*

5.2. Terorismul ca acțiune socială. Radicalizare circumstanțială: „noi împotriva lor” *85*

5.3. Oxitocina, sau „molecula moralității”. Cortexul prefrontal. Hipocampul. Amigdala cerebrală *88*

5.4. Terorismul ca acțiune antisocială. Radicalismul psihopat sau sociopat *91*

5.5. Personalitatea autoritară, experimentele Milgram, Stanford și Studiul închisorii al BBC *95*

SECȚIUNEA III. DIMENSIUNEA CULTURALĂ 101

Contextul cultural al terorismului 103

6. Fundamentalism religios. Dar al-Harb, Ku Klux Klan, Hindutva ș.a. 104

7. Fundamentalism ideologic. Terorism de dreapta și de stânga 113

7.1. Asasinate politice și terorism în istoria recentă a României *113*

7.2. Terorismul de stânga și terorismul publicitar al postmodernismului *118*

7.3. Terorism de dreapta. Rasism, xenofobie și crime motivate de ură *125*

7.4. Terorismul etno-naționalist și autoritatea suveranilor nerecunoscuți *133*

8. Radicalismul, formele de guvernare și cultura autoritară 138

8.1. Radicalismul și formele de guvernare *138*

8.2. Autoritatea și expresia culturală *148*

9. Radicalismul și manifestarea artistică. Estetica terorii 151

9.1. Terorismul artistic wagnerian și literatura occidentală *152*

9.2. Literatura pre-islamică, islamică și modernă *155*

9.3. Propaganda culturală în terorism și autoritarism. Poezia jihadistă *161*

9.4. Teroriștii și patrimoniul cultural *165*

SECȚIUNEA IV. STUDIU DE CAZ: TERORISMUL ÎN MENA 169

Escaladarea terorismului în Orientul Mijlociu Extins 171

10. Autoritate și teroare. Scurtă istorie a terorismului levantin 172

11. Occident în orient. Autoritarism și jihadism 180
11.1. Revoluția iraniană și Republica Islamică *181*
11.2. Liderul Suprem, fatwa și „Versetele satanice” *186*
11.3. Libertate de exprimare și libertate religioasă în Islam *190*
11.4. Războiul prin intermediari și jihadul opiului. Afganistan sub controlul Talibanului *193*
12. Orient în occident. Refugiații și contradicțiile islamului secular 203
12.1. Primăvara Arabă și răspândirea terorismului islamist în spațiul european *204*
12.2. Războiul civil din Siria și criza refugiaților *212*
12.3. „Nakba” palestiniană și exodul sirienilor *218*
12.4. Relativismul epistemic și problema victimismului *220*

SECȚIUNEA V. Terorismul azi 227

Dimensiunea virtuală și organizațională. Terorismul azi 229

13. Internetul, rețelele sociale și cyberterorismul 230
13.1 Fenomenul radicalizării tinerilor prin propagandă online *230*
13.2. Alte medii online pentru recrutarea extremiștilor *236*
13.3. (An)alfabetism mediatic și autoritarism *240*
13.4. Organizații teroriste care recrutează online și prin mass-media *244*
14. Mirajul „masculilor alfa” și propagarea online a cultului personalității 248
15. Infracționalitatea și mediul de afaceri 261
15.1. Finanțarea organizațiilor teroriste prin intermediul companiilor. Responsabilitatea Socială Corporativă *261*
15.2. Instrumente corporative în propaganda jihadistă. Promovarea terorismului prin tehnici de relații publice *264*
15.3. Infracțiunile violente și securitatea în mediul de afaceri *267*
15.4. Comunicarea instituțională sau intersectorială în raport cu radicalizarea *271*
16. Cultura organizațională. Mediile autoritare și infracționalitatea 276

În loc de concluzie
Către definirea unei strategii de prevenire a radicalizării în România 281

Surse bibliografice 287

Anexe 317

Anexa 1. Perspectiva israeliană
Interviu cu Oren M. David, Haifa, Israel, 24 august 2018 317

Anexa 2. Perspectiva palestiniană
Interviu cu Rasha Rimon al Murarkar, Divača, Slovenia, 31 august 2018 324

Anexa 3. Mărturia unui refugiat sirian
Ahmad Al-Rashid, Londra, Regatul Unit, 5 septembrie 2020 328

Anexa 4. Mărturia unei refugiate afgane
Fatima Sarwari, București, România, 31 august 2021 335

Cuvânt-înainte

În 2016, anul în care am început cercetarea încheiată prin volumul pe care îl aveți în față, termenul „post-truth" (post-adevăr) era declarat cuvântul anului de către dicționarele Oxford. Post-adevărul este un adjectiv referitor la „circumstanțe în care oamenii sunt mai receptivi la emoții și la convingeri decât la fapte verificabile"[2]. În alte cuvinte, aveam de-a face o stare de fapt în care adevărul nu mai cântărește la fel de mult persuasiunea emoțională. Casper Grathwohl, pe atunci președinte al diviziei de dicționare a Oxford University Press, spunea că post-adevărul ar putea deveni „unul dintre cuvintele definitorii ale vremurilor noastre". A fost ca o profeție.

Un deceniu mai târziu, marcat de o pandemie, un război în Europa ce a schimbat natura relațiilor internaționale și diplomatice, o nouă dezghețare sângeroasă a conflictului arabo-israelian, o criză electorală care a afectat reputația României la nivel mondial[3] și declanșarea lentă a unei crize economice, putem spune că apelul emoțional al unor lideri guvernamentali, de afaceri sau organizaționali au modelat lumea în care trăim infinit mai mult decât datele științifice, victime ale unor eforturi de delegitimare într-un curent anti-intelectualist tot mai răspândit – și nu întru totul nejustificat. Această nouă realitate nu face decât

---

2 Definiția termenului de „post-truth" conform Oxford Learner's Dictionaries. oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/post-truth.

3 BĂRBUȚĂ, Florin. „Fitch a revizuit la negativă perspectiva ratingului României / În martie 2023, crescusem la perspectivă "stabilă" / Motivele de acum", *Hotnews*, 18 decembrie 2024. hotnews.ro/fitch-a-revizuit-la-negativa-perspectiva-ratingului-romaniei-1863946

să crească riscul de favorizare a unor guvernanțe populist-autoritare, iar acest lucru, voi arăta mai departe, lasă liber un teren fertil pentru extremism, radicalizare și o creștere fulminantă a pericolului terorist – atât în ceea ce privește incidența faptelor teroriste, cât și vulnerabilitatea noastră la efectele sale.

Anul 2016 a fost marcat de Brexit și de alegerea lui Donald Trump ca președinte al SUA, trimițând un semnal cultural resimțit la toate nivelurile politice și economice. Apoi, populismul a început să câștige tot mai mult teren. În 2017, liderul Frontului Național, Marine Le Pen, a intrat în al doilea tur al alegerilor prezidențiale din Hexagon, iar partidul de extremă dreapta Alternativa pentru Germania (AfD) a câștigat pentru prima dată locuri în parlamentul Germaniei. Italia le-a urmat în forță: în 2018, partidul de dreapta Lega Nord a format o coaliție cu Movimento 5 Stelle, un alt partid populist[4], iar în 2022, Fratelli d'Italia, partidul Giorgiei Meloni, a câștigat cel mai bun procent de reprezentare din Parlament, politiciana de extremă dreaptă preluând funcția de premier. În 2024, Donald Trump a câștigat un al doilea mandat de președinte al Statelor Unite, iar în România, candidatul extremist Călin Georgescu a primit cele mai multe voturi în primul tur al alegerilor prezidențiale, înainte de decizia Curții Constituționale a României de anulare a turului de scrutin. Motivația CCR a fost că „procesul electoral a fost viciat", campania online a candidatului câștigător, ale cărei finanțări nu au fost declarate, putând deveni un „vector de dezinformare, în special atunci când [...] nu își dezvăluie caracterul politic"[5]. O justificare similară a fost oferită și de Biroul Electoral Central în martie 2025 pentru respingerea candidaturii lui Călin Georgescu la reluarea turului de scrutin, candidatul fiind, la acel moment, sub urmărire penală pentru șase infracțiuni, inclusiv „instigare la acțiuni împotriva ordinii constituționale"[6].

Decizia CCR a dat naștere unui climat de instabilitate și o neîncredere tot mai adâncă în partidele de stânga și centru-dreapta aflate la guvernare, polarizând în continuare opinia publică din România și favorizând extremele. Între timp, pe 12 decembrie, Donald Trump era desemnat Persoana Anului 2024 de către revista TIME, poziție ocupată în 2021 de către mâna lui dreaptă în campania electorală, miliardarul Elon Musk, actualmente cel mai bogat om

---

4 ENDERS, Walter & SANDLER, Todd, „The Political Economy of Terrorism. 2011, Cambridge University Press.

5 VULCAN, Dora. Motivarea CCR de anulare a alegerilor prezidențiale", *Europa Liberă România*, 6 decembrie 2024. romania.europalibera.org/a/ccr-motivare/33229730.html.

6 C.L.B., „De ce a fost respinsă candidatura lui Călin Georgescu. Cum motivează Biroul Electoral Central decizia", *Digi24*, 9 martie 2025. digi24.ro/alegeri-prezidentiale-2025/de-ce-a-fost-respinsa-candidatura-lui-calin-georgescu-cum-motiveaza-biroul-electoral-central-decizia-3151003.

din lume. În același an, cititorii îl alegeau pe președintele brazilian de extremă dreaptă Jair Bolsonaro drept Persoana Anului 2021, fiind votat de 9 milioane de cititori ai aceleiași publicații. Cu un an mai devreme, Bolsonaro era desemnat și el Persoana Anului 2020, dar de rețeaua mondială de jurnalism de investigații OCCRP (Organized Crime and Corruption Reporting Project), „pentru rolul său în promovarea crimei organizate și a corupției"[7]. În 2024, premiera italiană național-conservatoare Giorgia Meloni era desemnată de publicația Politico „Cea mai influentă persoană din Europa".

Pe de altă parte, tot Politico l-a avut în 2016 pe copertă pe Bernie Sanders, un candidat la alegerile primare americane care promova noul curent socialist și al cărui discurs anti-elite, anti-Wall-Street și pro-redistribuție a veniturilor a mai fost etichetat drept „populism de stânga". În 2018 a apărut o nouă figură de top a stângii progresiste americane, și anume Alexandria Ocasio-Cortez, devenită cea mai tânără femeie aleasă vreodată în Congres, figurând prompt pe coperta TIME și în topul „100 Next" al revistei în anul ce a urmat. În America Latină, în 2018, Andrés Manuel López Obrador, cunoscut ca AMLO, a fost ales președinte al Mexicului, a apărut pe coperta TIME cu textul „Saving Mexico?" și a devenit unul dintre cei mai vizibili lideri populiști de stânga ai ultimului deceniu. Iar în Europa, liderul laburist Jeremy Corbyn a dominat scena politică britanică între 2015 și 2019, fiind afișat de presa internațională ca o alternativă radicală, axată tot pe redistribuție și naționalizări, la tradiția conservatoare, și figurând în 2017 pe coperta TIME ca un simbol al reconfigurării stângii tradiționale. În același registru, Jean-Luc Mélenchon, fondatorul mișcării La France Insoumise, a reușit să ajungă aproape de turul doi în alegerile prezidențiale din 2017 și 2022, fiind numit de Politico „kingmaker-ul stângii franceze". Grecia a avut și ea un reper notabil în Alexis Tsipras, premier între 2015 și 2019, surprins pe coperta TIME ca „The Left's Hope", prin discursul său anti-austeritate și opoziția față de Bruxelles.

Mesajele populiste, de dreapta sau de stânga, au dominat spațiul politic al ultimului deceniu, beneficiind de pe urma unei perioade de instabilitate socială și economică în urma pandemiei de COVID-19. Prin urmare, consider că prezenta radiografie a radicalizării este un demers important, dar nicidecum suficient, pentru a înțelege cauzele, motivațiile și consecințele radicalizării la începutul secolului XXI, dar și potențialele căi de acțiune care să mitigheze efectele sale. Printr-o contextualizare culturală, istorică și etico-filosofică a formelor de terorism cu care se confruntă societatea (românească și nu numai) în preajma anului 2020, un punct de cotitură al modului în care ne raportăm la realitate și adevăr,

---

[7] „Jair Bolsonaro", *OCCRP*, 9 ianuarie 2025. occrp.org/en/person-of-the-year/jair-bolsonaro.

îmi propun să clarific pe cât posibil natura amenințării extremist-teroriste din zilele noastre în raport cu diverse forme de autoritarism social și politic. Scopul meu nu este să dau sentințe, ci să ofer o analiză a complexităților de ordin moral, cultural, psihologic și economic ce contribuie la fenomenul radicalizării din zilele noastre.

Abordarea semantică a fenomenului terorii în context modern urmărește în acest volum un ansamblu tripartit, fixat de trei termeni pe care îi consider inalienabili de nucleul problemei – extremism, radicalizare și terorism, unde primul termen se referă la un cumul de factori care pot pune în mișcare un întreg proces de revoltă (radicalizarea), încheiat, în cazurile studiate în această lucrare, prin fapte de o violență șocantă (terorism). Triada radicalism-extremism-terorism reprezintă atât etapele de escaladare, cât și de evoluție conceptuală, de la general la particular.

Cu toate acestea, lucrarea este structurată în cinci părți componente (marcate cu cifre romane), pentru a facilita urmărirea multiplelor paradigme științifice prin care abordez această temă cu un caracter puternic transdisciplinar, dominată de firul roșu al manifestării autorității – legitime sau ilegitime – care definește tradiția culturală și politică a culturilor pe care le studiez, un lucru, vom vedea, deloc irelevant pentru evoluția triadei radicalizării.

Prima parte a lucrării se ocupă în special de aspectele formale ale terorismului, începând cu o interpretare analitică a câtorva dintre noțiunile de bază explorate în continuarea lucrării, precum autoritarismul și terorismul de stat, și continuând cu o cronologie sumară a curentelor terorismului european, fundamentale pentru evoluția termenului de „terorism" și a structurilor de organizare adoptate de multe grupări radicale și extremiste de astăzi. În continuare voi trece în revistă definiții consacrate ale terorismului (atât din mediul legislativ, umanitar, organizațional cât și academic), menite să clarifice din punct de vedere terminologic problema discutată. Înarmați cu aceste definiții ale termenilor cu care vom opera, pătrundem mai departe în analiza contextului filosofic al terorismului, de la limitele relativismului semantic, noțiunea de combatant sau necombatant și până la justificările și consecințele radicalismului în funcție de tradiția locală (relativism cultural).

În a doua parte, propun o abordare a terorismului din perspectivă morală, având în vedere atât factorii intrinseci, cât și extrinseci ce țin de manifestarea tendințelor radicale. Secțiunea începe cu analiza unor repere moral-politice cu privire la violență, conflict și război, cum ar fi sfera valorilor, noțiunea de combananță, libertate și etica negocierii cu teroriștii, punând în balanță instrumente de planificare și măsurare a conduitei etice precum dilema trenului și teoria jocurilor. Mai departe, voi analiza moralitatea din perspectivă neurologică, trecând prin noțiuni de ordin psihologic și fiziologic care contribuie la comportamentul

uman în raport cu violența. Explorez aici diversele tipuri psihologice de terorism, dar și o interpretare a terorismului ca acțiune socială (identitate și alteritate) sau antisocială (psihopatie sau sociopatie), luând în calcul aspectele chimice și anatomice care contribuie la manifestarea diverselor forme de agresiune interumană.

A treia secțiune tratează contextul cultural al terorismului, pornind de la aspectele religioase care au definit filosofia din spatele celor mai vizibile grupări teroriste ale contemporaneității, de la cele de natură jihadist-salafistă și până la grupări criminale suprematiste fundamentate în creștinism, hinduism sau chiar budism. În continuare voi explora noțiunile de terorism ideologic (marxist, maoist, fascist, xenofob), formele înrudite de terorism de dreapta și etno-naționalist (în special cel separatist), dar și asasinatele politice din România interbelică. Ultimul capitol al secțiunii tratează estetica terorii, sau mai exact manifestările culturale care au marcat atât ofensiva radicală (spre exemplu prin „terorismul artistic" wagnerian, propaganda publicistică sau poezia jihadistă), cât și defensiva antiteroristă (prin cultura literară modernă și contemporană), încheind cu raportarea organizațiilor teroriste jihadiste la patrimoniul cultural al țărilor în care activează.

Partea a parte a lucrării este reprezentată de un studiu de caz care tratează în mod practic, cu mărturii variate, conflictul care a transformat Orientul Mijlociu extins în butoiul cu pulbere al istoriei ultimilor 50 de ani, având consecințe profunde asupra evoluției terorismului până în zilele noastre. Încep cu o contextualizare a radicalismului din regiune în funcție de caracteristicile sale culturale, urmând să abordez invazia Israelului și urmările acesteia, în special „Nakba", fenomenul prin care peste jumătate din populația Palestinei a fost nevoită să își părăsească țara de origine, și așa-numitul genocid din Gaza. În continuare vom urmări în opoziție două consecințe primare ale globalizării, împreună cu ramificațiile lor, începând cu pătrunderea Occidentului în Orient prin colonizarea Asiei și a Africii și revoltele lumii arabe sub influența marilor puteri. Cu ajutorul unui interviu acordat de o tânără refugiată din Afganistan, țară profund afectată de intervenția puterilor occidentale și nu numai, problematizarea continuă cu pătrunderea Orientului în Occident, ca urmare a decolonizării, a liberalizării pieței economice, dar și a unor calamități socio-politice de proporții, precum Primăvara Arabă, ce a declanșat cea mai mare criză a refugiaților din contemporaneitate, ilustrată aici printr-un interviu cu un refugiat din Siria. Studiul de caz se încheie cu o analiză a abordării celor două părți beligerante, folosind perspective diferite cu privire la conflictul și climatul autoritar din Levant, prin două interviuri acordate de un israelian refugiat în România, respectiv de o palestiniancă refugiată în Iordania.

A cincea și ultima secțiune a lucrării abordează terorismul dintr-o perspectivă contemporană. Pornind de la o contextualizare a extremismului în era

digitală, prin radicalizarea online și folosirea propagandei pe rețelele sociale, capitolul explorează noțiunea de (an)alfabetism mediatic folosită atât în favoarea radicalismului, cât și a autoritarismului și populismului. În același context, am dedicat un capitol analizei fenomenului „manosferei" din mediul online, dominată de cultul personalității „masculilor alfa" precum Andrew și Tristan Tate sau Conor McGregor, și folosirea mesajelor masculiniste în scopuri financiare sau politice. Urmează o analiză a infracționalității în mediul de lucru, atât la nivel financiar, prin infracțiuni de tipul „white collar", cât și, în special, la nivel social, prin infracțiuni violente, organizații teroriste folosind instrumente digitale precum rețelele sociale, canalele de streaming, mesajele private și chatroom-urile pentru a ajunge la sponsori, susținători și potențiali recruți. În finalul acestei ultime secțiuni propun o analiză a principalelor tipuri de culturi organizaționale din perspectiva manifestării autorității și a modului în care acestea favorizează sau descurajează tendințele radicale, atât în mediul organizațional, cât și în afara lui.

În încheiere, punând cercetarea desfășurată în cele cinci secțiuni ale lucrării în raport cu ipoteza corelației strânse dintre mediul cultural autoritar și stimularea sau răspândirea tendinței de radicalizare, unul dintre elementele principale ale lucrării de față, propun o strategie de abordare a pericolului terorist bazată pe trei piloni centrali. Conturată prin prisma studiilor întreprinse de cercetători în securitate și științe sociale în contextul secolului nostru, strategia propusă este bazată pe următoarele trei elemente-cheie: infrastructură, educație și comunicare.

Fără a pretinde o transformare fundamentală a abordărilor etice sau de filosofie practică formulate în ultimele secole pe tema terorismului, recomandarea bazată pe cei trei piloni de abordare își propune să aducă un suflu nou eforturilor de interpretare teoretică și culturală a ofensivei teroriste, la un sfert de secol după atacurile de pe 11 septembrie care au adus-o în vârful listei de priorități în ceea ce privește securitatea internațională.

Domnul profesor Emanuel Socaciu a observat foarte bine că această lucrare trădează un interes personal pentru subiect, iar acest lucru se datorează unui defect de caracter: îmi vine greu să gestionez fenomene pe care nu le înțeleg. După acest proces îndelungat, pentru mine este clar ce avem de făcut, iar dacă rezultatul cercetării, posibile datorită muncii unor uriași în domenii ca filosofia culturii, hermeneutica, neurologia și psihologia morală (de la Tudor Vianu la Randall D. Law, de la Robert Sapolsky la Jonathan Haidt și mulți alții), este faptul că un singur cititor nu va trebui să dedice cinci ani pentru a înțelege filosofia radicalizării, înseamnă că mi-am atins scopul.

Lucrarea Teiei Ene abordează o temă care a marcat profund dezbaterile științifice, dar și evoluțiile socio-culturale și politice din societățile occidentale post-belice: terorismul. Perspectiva analitică este rafinată, autoarea analizând fenomenul atât din perspectiva interogațiilor de natură morală pe care le poate stârni, cât și prin explorarea factorilor de tip cultural care pot favoriza acțiunile de tip terorist. Regretatul profesor Mihail Radu Solcan făcea o distincție cu rol didactic între lucrări de filosofie care „se studiază" și lucrări care „se citesc". Majoritatea lucrărilor de doctorat fac parte, tradițional, din prima categorie. Autorii sunt adesea interesați doar de acuratețea conceptuală și de expunerea sobră și neutră, evitând asumarea unor prea mari riscuri autoriale. Nu este însă și cazul textului Teiei Ene. Stilul este alert și incisiv, iar frazarea fluentă, elegantă și ușor de urmărit. Interesul cititorului este ținut treaz pe tot parcursul lucrării, fără ca acest plus să fie însoțit de vreo pierdere la nivelul rigorii intelectuale. Este dovada nu doar a condeiului autoarei, ci și a respectului pentru cititor și a obiectivului asumat de a produce o lucrare care să fie citită. Cred că spațiul nostru cultural are nevoie de publicații scrise în acest fel. Lucrarea este rezultatul efortului intelectual al unei autoare pasionate de tema de cercetare, interesul filosofic fiind dublat de curiozitatea personală și efortul de a înțelege implicațiile practice ale temei – marcă a unei bune lucrări în orice domeniu al filosofiei aplicate, dar mai ales în etica practică.

Conf. univ. dr. **Emanuel Socaciu** (1974-2025),
Prodecan al Facultății de Filosofie, Universitatea București, între 2022-2025

ISBN 978-606-37-2164-9